

„Zseniális csalások” – Gion Nándor kötetté írt novellái

Mint a felszabadítók

Gion Nándor *Mint a felszabadítók* című novelláskötete¹ éppen tizenöt évvel ezelőtt, 1996-ban jelent meg Budapesten, a délszláv háború idején, három évvel a szerző Vajdaságból való átköltözését követően. A kötet értelmezését és befogadását szinte túlzóan is befolyásoló tényezők közé kell még sorolni a szintén határon túli szerző, az erdélyi Bodor Ádám által írt *Sinistra körzetet*, mely ugyancsak nem sokkal, négy évvel előzte meg Gion könyvét. E körülmények leginkább a magyarországi recepcióra voltak döntő hatással, s a kritika, úgy vélem, sokszor bele is esett a kontextus állította csapdákba, figyelmen kívül hagyva a Gion-szövegek *szövegiségét*, a kötet *szerekesztett*, sőt, ahogy arról majd még lesz szó: *válogatott* voltát. Tizenöt év alatt nemcsak az (irodalmi) környezet változott meg, hanem az értelmezők köre is, felnőtt ugyanis egy új olvasó-generáció. Így mindenképp tanulságos lehet Gion Nándornak a *Mint a felszabadítók* című kötetét újra vizsgálat alá vonni.

Az eddigi recepciót nem újabb szempontokkal szeretném bővíteni, a tanulmányok e téren kellően széleskörűek, de a meglévők felülvizsgálata, mélyítése szükség- és időszerű feladattá vált. Szinte minden kritika és elemzés kiemelte a *Mint a felszabadítók* kapcsán annak műfajközöttségét – részben emiatt került a kötet párhuzamba a *Sinistra körzetet* –, valamint a Gion-prózától addig idegen soknyelvűséget, melyet pedig rendre a háború tematikájával hoztak összefüggésbe. E három szempontot kívánom én is vizsgálni, de egy olyan aspektusból, mely mindhármát meghatározza, ez pedig a *fordítás*. Továbbá nem tévesztem szem elől, hogy abban, hogy ez a novelláskötet a kilencvenes évek második felében ennyire kiszolgáltatottá vált az akkori aktualitásoknak, magának Gion Nándornak is része van. A *Mint a felszabadítók* kapcsán a *fordítás* több téren is relevánsnak tűnik: megjelenik természetesen nyelvi tevékenységként, etnikai különbségek, beszélt szöveg leírása, különböző művészetek átjárhatósága, sőt a novellákban megjelenő üzletelések, seftelések kapcsán is. A fordítás minden esetben „művészi munka, kompromisszumok sorozata, sok kompromisszum legügyesebb megoldása – ha úgy tetszik –, zseniális csalás.”² Gion is mintha ezt a zseniális csalást jelenítené meg kötetében az imént felsorolt területeken.

Hogy a kötet kapcsán joggal beszélhetünk fordításról, az a soknyelvűséggel kapcsolatban a legvitathatatlanabb, „[a] nyelv lesz tehát az elbeszéléskötet egyik legfőbb témája”.³ E szempontból a legmeghatározóbb novellának a *Kardvívó télen és tavasszal* címűt tartom, ahol a fordítás valóban két nyelv közötti átjárást biztosítja, azonban meglehetősen érdekes, ám irodalmi előzményeket talán nem nélkülöző módon. A fordított beszélgetés egy szerb rendőr és egy magyar, egykori olimpiai kardvívó

¹ GION Nándor, *Mint a felszabadítók*, Bp., Osiris, 1996.

² KOSZTOLÁNYI Dezső, *A Holló. Válasz Elek Artúrnak*, Nyugat, 1913/21, 641.

³ SZILÁGYI Zsófia, *Felgyújtják a világot?*, Alföld, 1997/1, 66.

között zajlik, tolmácsként az elbeszélő, Irmay József szerepel. Kosztolányi Dezső már idézett írásából kiderül, hogy számára a szó szerinti fordítás helyett fontosabb a hangulat megőrzése, még akkor is, ha ezáltal egy új saját születik, mely mintha elkerülhetetlen eredménye is lenne minden fordításnak. Gion novellájában Irmay József sem szó szerint fordítja a beszélgetést, ő is hangulatot őriz, bár nem az elmondottakét, hanem a beszélgetők között. „Nacionalisták ezek valamennyien – mondta a rendőr” az udvaron éneklő magyar ’56-osokról. „Azt mondja, hogy szépen énekelnek a fiúk odabent a tűz körül”⁴ – tolmácsolta Irmay József. A következő mondatoknál már a gesztusok tudatos félrefordítása is megjelenik: „Mladen a pisztolytáskájára tette a kezét és azt mondta: - Nekem ez a kardom. Ezzel bármikor lelövök minden olimpiai bajnokot.” A magyar kardvívónak fordított változat pedig a következő: „Ő céllövőbajnok – mondtam –, de ő sem jutott ki az olimpiára.”⁵ Irmay József *csalása* egyértelmű, s műveletének kockázata is. A novella zárlatából azonban kiderül, hogy munkáját jól végezte el, Mladent Angyalosi Gábor megtanította vívni, így a kezdeti etnikai ellenszenv, az idegenség a (félre)fordításnak köszönhetően felszámolódott.

A nem-értésben mint kihívásban és a lebukás kockázatában is rokon Gion novellája Kosztolányi *Esti Kornéljának* kilencedik történetével, melyben Esti „a bolgár kalauzzal cseveg bolgárral s a bábeli zűrzavar édes rémületét élvez.”⁶ A Kosztolányi-műnek az idegenség eltüntetését célzó kulcsszava az *illúzió*, a szerepválasztás, illetve a kiosztott szerepek elfogadása. „Játszottam, mint a színész – egy kitűnő színész –, minden ízettel. Azt kellett elhitetnem, hogy született bolgár vagyok, és bolgárral legalább úgy tudok, mint a szófiai egyetem irodalomtanára.”⁷ Ehhez hasonló módon Gion szereplői is született „azok”, akiknek nézik őket. E szempontból a *Mint a felszabadítók* kötetből *A medúzák nem hoznak szerencsét* című novella kínálkozik közelebbi vizsgálatra. Ebben Wanderer Imre nagyvállalkozó teszi a következő megjegyzést: „Legtöbben Imernek szólítanak, és meg vannak győződve róla, hogy albán vagyok és muzulmán hitvallású. Pedig már sokszor megmagyaráztam nekik, hogy magyar katolikus vagyok. Bár talán nem is baj, hogy muzulmánnak tartanak egyesek. A muzulmánok is vásárolják a lakásaimat, és ők is Imernek szólítanak.”⁸ A család tehát itt egyaránt vonatkozik a szerepjátszásra, valamint anyagi üzletre is.

A felajánlott szerep – tudniillik, hogy Imre albán lenne – szintén nyelvi alapú, s félreértésből következhet, az új környezet számára idegen és értelmetlen Imre név alakul át az ott ismerősebb hangzású Imerre, melynek következtében az „albánság” a név viselőjére ragad.⁹ Az ilyen szerepek kialakulását a nagyfokú (etnikai) általánosítás teszi lehetővé, a (nemzeti) sztereotípiák, előítéletek megfogalmazása, melyek

⁴ GION Nándor, *Mint a felszabadítók*, i. m., 27.

⁵ I. m., 28.

⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Esti Kornél énekei. Válogatott versek és novellák*, Bp., Európa, 2005, 160.

⁷ I. m., 163.

⁸ GION Nándor, *Mint a felszabadítók*, i. m., 144.

⁹ Ehhez nagyon hasonló, már kimondva is hangulati hatás miatt történő átnevezésről lehet olvasni az utolsó történetben, az *Úriemberek a folyón* címűben: „Petar az igazi neve, de a Pedró jobban hangzik, és jobban illik a kidobólegényhez.” (I. m., 198.)

szintén nem hiányoznak a Gion-kötetből. A legutóbb idézett novellában olvasható Wanderer Imrének az őslakó dalmátokról megfogalmazott „tapasztalata”: „Legtöbbjüknek Máté a neve, vagy legfeljebb Ivó. De én mindenkit Máténak szólítok. Ravasz, kisstílű kalmárok, akik utálják az idegeneket, de a házaikból boltot és kocsmát csináltak, hogy nyáron kifosszák a szárazföldi embereket. Aztán átalusszák a telet, mint a medvék. Megtehetik, nyáron idehozom nekik a turistákat.”¹⁰ Ugyanebben az írásban lehet olvasni Wanderer Imre szerb feleségének megítéléséről, aki az előítéletnek bizonyos értelemben áldozata is, hiszen személyében éppen a negatív szerb képet cáfolná. Az asszony külföldre jár orvosi kezelésekre, mely útjait a szerbellenes polgármester alibinek hiszi, melyek a nő feltételezett erkölcsi kilengéseit fednék el. Mikor a novella végén beigazolóódik, hogy az asszony valóban nőgyógyászati kezelésekre járt, s a negatív leletek láttán felköti magát, a távolságtartó ítékezés nem látszik enyhülni: „A tisztességes asszonyok általában altatótablettákkal vagy másfajta méreggel végeznek magukkal. A férfiak szoktak kötelet hurkolni a nyakukra, ha megunják az életüket.”¹¹

Hogy a sztereotípiák is félrefordítások, *csalások*, az (is) mutatja, hogy Imre felesége sem életével, sem halálával nem tudta igazolni a vele szemben támasztott elvárásokat. Ugyanakkor a fordítások vállalása, kihasználása, a *csalás* sok esetben előnynek tűnhet. Szintén *A medúzák...* című novellában lehet olvasni a házasságról egy meglehetősen hidegfejű elgondolást, az albánnak vélt, valójában magyar katolikus Imrétől: „Az is lehet, hogy én meg horvát leszek, ha sokáig itt maradok. A feleségem szerb, és ez jó, így bebiztosítjuk magunkat minden oldalról.”¹² Mindez a „bebiztosítás” esetleg a közelgő (zajló?) balkáni nemzetiségi háborúk miatt lehet jelentős és fontos.

Kollár Árpád Kosztolányi fordításról írt esszéit és szépirodalmi novelláit vizsgálva a következő érdekes megállapítást teszi: „A fordítás természeténél fogva rokon a tolvajlással, hiába a tökéletesség illúziója, az átültetés során szükségszerűen elvész valami, torzul az eredeti mű. A fordító ugyanakkor nem egyszerű tolvaj, több annál, *profí szélhámos*,¹³ aki nem hagyja üresen az általa ellopott elemek helyét, hanem

---

¹⁰ *I. m.*, 145.

¹¹ *I. m.* 156.

¹² *I. m.*, 144.

¹³ Kollár Árpád a fordításról mint tolvajlásról és a fordítóról mint „profí szélhámosról” tett megjegyzéseinek értelmezése – az idézett szöveg egészét tekintve is – érdekes és egyedi módon bukkan fel a Gion-kötetben, mégpedig az üzletelések, seftelések révén. *Márvius* című novellájában Szekederovics Pál módszereiről a következőket lehet olvasni: „mindig olcsón vásárolt mindent, és mindig drágán adott el mindent. Amikor még szakmát tanultunk, és én szép díszes hamutartókat és tolltartókat faragtam szabad időmben, ő olcsón megvásárolta tőlem és drágán eladta őket, többet keresett rajtuk mint én [...]” Látható a csalás: az „ellopott” elemeket értékesebbre cserélte. Talán ezek alapján nem önkényes túlzás a hasonló „kereskedelmet” is tudatos (félre)fordításnak, az eddig tárgyalt értelemben *csalásnak* tekinteni. A Kollár által is említett, fordítók meghatározására alkalmazott *szélhámos* Gion kötetében minden művészre vonatkoztatottan hangzik el, akik mind bizonyos értelemben fordítóknak tekinthetők, akár elmesélt történetet fordítanak leírt szöveggé, vagy olvasott szöveget fordítanak színpadi előadásná, anyagot-agyagot kerámiaáruvá, fát bútorrá stb.: „Óvakodj a művészféle emberektől. Komolytalanok, gyerekesek és valamennyien hajlamosak a trágárkodásra.” (*I. m.*, 117.)

önkényesen valami mással, értéktelenebbel vagy éppen értékesebbel helyettesíti azokat.”¹⁴ Izgalmasan rímel erre a gondolatra mindaz, amit Tarján Tamás fogalmazott meg Gion Nándor írásmódjával kapcsolatban, miszerint Gion „bizonyos elemeket kivessz a történetből, félrerakja őket, hiányukkal tüntet, majd a történetmondás nélkülözhetetlen javait visszaszedve kikerekíti a fabulát.”¹⁵ Gion írásmódját, saját definícióját elfogadva „dúsított realizmusként” szokás jellemezni, mely valóságra alapozott fikciót jelent. Igazság szerint ez az eljárás valóban értelmezhető lopásként és *csalásként*, hiszen Gion a valóságból lopja történeteinek alapját, s azt tudatosan „félrefordítva” közvetíti olvasóinak. A fordítás különösen érdekes jelentőséget kap, ha arra is felfigyelünk, hogy Gion sok esetben élıszóban hallott történeteket fordít át írásban rögzített művekké. „Azok, amiket én annak idején hallottam, azok fontos dolgok, s ezekrıl nekem jól kellene írni, hogy aki elolvassa, az is érezze, hogy fontos, amit olvas.”¹⁶ Ez a mechanika jelenik meg a *Mint a felszabadítók* címő kötetben is, melynek keretnovellájában vázolt alapszituációja szerint Irmái József történeteit M. Holló János fogalmazza szépirodalomná. „Sok mindent *meséltem* én már magának, azokat is *megírhatja*.”¹⁷

Gion Nándor novelláskötetének szerkezete kezdetektől központi témája az elemzéseknek, mely kapcsán az elbeszélő meghatározása is folyamatos problémaként jelentkezik. Az összesen tizenöt darab novellát tartalmazó kötet keretes szerkezetű, az első és utolsó írásban M. H. J. írófigurája és a neki történeteket mesélő, témát biztosító asztalos, Irmái József jelenik meg, a közbülső novellákat pedig Irmái egyes szám első személyben előadott történeteinek lehet tekinteni. A kötet kapcsán többen is említik a *regényt* lehetséges műfajként, mely akár szükségszerűen feltételezhetné a tizenhárom novella kronologikus sorrendjét, melyet a kötet egyik értelmezője meg is fogalmazott: „a történetek kronologikus rendben haladnak az ő [Irmái József] életpályáján, sőt az elbeszélő-főhős időnként vissza is utal életének korábban már megismert szakaszaira.”¹⁸ A *regény* lehetőségét Domokos Mátyás személye vonja leginkább kétségbe, Elek idézett írásában egyenesen sajnálja, hogy Domokos mint szerkesztő, sőt mint „válogató” van feltüntetve, Gion szerzőségét megkérdőjelezve így. Tarján Tamás pedig leginkább társszerzőnek tekintené Domokost, mely elgondolás közelebb áll az én álláspontomhoz is. Hiszen a magyarországi recepció, bár érzékeli a problémát – amennyiben ez az –, mégis a Domokos által elvégzett munkát mintha reflektálatlanul hagyná, s a *Mint a felszabadítók* című kötetet (Gion Nándor általuk talán feltételezett eredeti szándékának megfelelően) megírásának időpontjában is egységes műnek tekinti. A vajdasági recepció azonban ennél körül-

¹⁴ KOLLÁR Árpád, *A család otthonossága. Fordítás, (félre)értés, idegenség Kosztolányi Esti Kornéljában* = „*Alszik a fény*”. *Kosztolányi Dezső és Csáth Géza művészete*, szerk. BEDNANICS Gábor, Bp., Fıatal Írók Szövetsége – Ráció, 2010, (Kiemelés tőlem: Sz. M.)

¹⁵ TARJÁN Tamás, *Egy s más a bútorgyilkosságról* = T. T., *Tres Faciunt Collegium. Esszék, tanulmányok*, Bp., Orpheusz, 1997, 198.

¹⁶ „...csak nézett ránk és hallgatózott”. *Gion Nándorral beszélget Elek Tibor*, Forrás, 2002/12, 17.

¹⁷ GION Nándor, *Mint a felszabadítók*, i. m., 14.

¹⁸ ELEK Tibor, *Gion Nándor írói világa*, Bp., Noran, 2009, 194.

tekintőbb, s felhívja a figyelmet arra, hogy a kötetben szereplő írások nemhogy egymástól évekkal elválasztva íródtak, de meg is jelentek elszórtan, különböző vajdasági folyóiratokban. Vagyis Domokos Mátvás *válogatása* nem csak jelképes munka volt.

Gionnak három novelláskötete jelent meg Budapesten, s „[m]indhárom ismerve, hogy bennük az írói munkásság mindkét, újvidéki és pesti korszakában írt szövegek találhatóak.”¹⁹ Ez alapján egyre inkább kétségesnek tűnik a kilencvenes évek második felében alapvető referenciának tűnő, akkor aktuális balkáni háborúk ihletadó szerepe, tekintve, hogy több novella is jóval a háborút megelőzően íródott. S emellett a novelláskötet előtt megjelenő regényhez, az *Izsakbár*hoz való szoros kötődés sem természetes – abban az értelemben legalábbis, hogy a *Mint a felszabadítók* annak *folytatása* lenne, ahogy azt Elek Tibor véli.²⁰ A két művet alapvetően M. H. J. szerepén keresztül szokás egymás mellett említeni (a fikció szerint az *Izsakbár*nak is ő a szerzője, ami a *Mint a felszabadítók* utolsó novellájából is kiderül), ami jogos észrevétel, a kötetek kapcsolatának kérdése azonban bonyolultabb a kiadás sorrendje alapján adódó egymáskövetésnél. Mindkét Gion-mű különállónak (is) tekinthető részekből, novellákból áll, melyek tehát nem biztos, hogy egy időben íródtak. Sőt, az *Izsakbár* véglegesítésekor „a hagyaték tanúsága szerint Gion többféle kötetstruktúra közül döntött a megjelent változat mellett, [és] a novellákat később próbálta egységes kötetbe (regényre?) »összefűzni«.”²¹ Az M. H. J. nevű szereplő 1975-ben kezdődő „biográfiaját” (maga az *Izsakbár* című regény csak 1994-ben jelenik meg!) Horváth Futó Hargita tárja fel meglehetősen részletesen, mely munkája érdekes és ezen művek érvényes vizsgálatához fontos előzményeket említ.²² Hogy a *Mint a felszabadítók* esetében is időben és térben egyaránt különböző keletkezésű novelláit Gion Nándor egy kötetbe szerkeszti még pedig oly módon, hogy azok akár a *regényt* is megidéznek mint lehetséges műfajt, ezáltal az ő részéről elkövetett újabb zseniális írói csalás. Egyértelmű, hogy a korábban önállóan megjelenő novellákat esetenként szerkezetükben is át kellett alakítani ahhoz, hogy a *Mint a felszabadítók* című kötetbe belesimuljanak. E szempontból érdekes *A hatodik ujj* című novellának az 1977-ben, a Hídban megjelent és a kötetben szereplő változatának rövid összehasonlítása.

A *Mint a felszabadítók* kötetből ezt, valamint a *Halk szavú tisztességes lányok* című novellát szokták kiemelni, mint amik a keretnovellákban felvázolt narratív alaphelyzetet, miszerint Irmái József M. Holló Jánosnak meséli el a történeteit, első mondatokkal megerősítik. *A hatodik ujj* esetében ez a kezdőmondat mindkét megjelenésben a következőképpen hangzik: „Nem meséltem még magának Bruzsinszkiről, a lengyelről.”²³ Az 1996-ban megjelent kötet környezetében meg-

¹⁹ GEROLD László, *Gion Nándor újvidéki és budapesti novellái*, Híd, 2008/10, 61.

²⁰ ELEK Tibor, *Gion Nándor írói világa*, i. m., 186.

²¹ GEROLD László, *Istenek és bérgyilkosok között. Gion Nándor, az elbeszélő*, Forrás, 2011/5, 76.

²² HORVÁTH FUTÓ Hargita, *M. Holló János, a Gion-próza alteregója = Alteregő: Alakmások – hamismások – heteronimák*, szerk. CSÁNYI Erzsébet, Újvidék, BTK–Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, 2010, 123–137.

²³ GION Nándor, *Mint a felszabadítók*, i. m., 36.

szólítottanak tehát M. H. J.-t lehet tekinteni, érdemes azonban arra felfigyelni, hogy mindez magából a novellából nem derül ki, a kötet többi darabja, sőt csak az első, a *Szomorú langaléta négerék* című kell ehhez az értelmezéshez, s az, hogy a *Mint a felszabadítókat* összefüggő novellák sorozataként olvassa a befogadó, ahol tehát az első részben leírtak határozzák meg a negyediknek az értelmezési kontextusát is. Ezzel szemben a Hídban megjelent változat első mondata – M. H. J. hiányában – az aktuális olvasóhoz szólhat. A történet elmesélőjének és a novella szerzőjének azonosságát az 1977-es változatban az alcím is erősítheti: „I. J. asztalosmester történeteiből”.²⁴ Szembetűnő, hogy míg a *Mint a felszabadítókat*ban az író M. Holló János neve szerepel monogramokkal, a folyóiratbeliben az asztalosmester neve, amely monogram az 1996-os kötetet ismerve fejthető meg, miszerint Iрмаi József asztalosmesterről van szó. Az elmesélő-lejegyző azonosságát továbbvizsgálva úgy tűnik, mintha Gion az *írásbeli* történetek szerzőjének nevét tüntetné el a szövegekből, mindkét változatban ez történik, s a kötetbeli novellában, ahol Iрмаi szóbeli közlőként van kontextualizálva, vissza, illetve meg is kapja teljes nevét. Gion Nándor, úgy tűnik, a szóbeli történetek elmondóját tekinti elsődleges, *jogi* szerzőnek, akit teljes névvel említ.

Az író, M. H. J. szerepének megfogalmazása, s főképp az önállóan megjelent változat monogramos alcímének elhagyása mellett a novella szerkezete is átalakulásra szorult ahhoz, hogy egy regényként (is) olvasható kötetbe, ha úgy tetszik mint fejezet illeszkedhessen. Vagyis az önállóságán kellett kicsit lazítani. A Hídban való megjelenést követően az Új Symposionban megjelent novellaelemzés²⁵ (többek között) épp a mű lezártágát, kerekességét emeli ki. „A rondó szerkezetű keret lezárt egésszé formálja a vonalas szerkezetű cselekménysort. Egy narrátor meséli el a történetet: »Nem meséltem még Magának...« (jelen idő) – a történet (elbeszélő múlt) – »Bevallom Magának...« – a narrátor zárószavai (jelen idő).”²⁶ Kötetbe szerkesztve Gion épp az elemző által a zártság biztosítójaként feltüntetett időkeretet oldja, ha nem is fel, de meg mindenképpen. Az utolsó bekezdés első mondata, vagyis az, amelyikre hivatkozva Hoffman a jelen idő visszatértét megállapította, azonos, vagyis a *Mint a felszabadítókat*ban is visszaérkezik az elbeszélő és vele az olvasó is a mesélés jelenébe. „Bevallom magának, sokkal jobban kedveltem Bruzsinszkit, amíg hat ujsa volt.”²⁷ A folytatásból azonban kiderül, hogy a kötetbeli variáns, igazodva a többi novella emlékező múltidejéhez, szintén csak egy múltbeli jelent idéz meg, ellentétben azzal, amit a Hídban megjelent, önálló változat érzékeltet. Utóbbiban a soron

---

²⁴ GION Nándor, *A hatodik ujj. I. J. asztalosmester történeteiből*, Híd, 1977/5, 573.

²⁵ Érdekes, hogy ahogy a kötet befogadását nagyon meghatározta a kor és az irodalmi környezet, amibe megérkezett, az egyedül szereplő novella elemzésében is vitathatatlanul a megjelenésekor divatos elemzési szempontok szerepelnek: a szerző, HOFFMAN Viktória Bruzsinszki helyzetéről konzekvensen a „kollektívával” való szembehelyezkedése felől értekezik, s szerinte a novellában „felderített értékek nagy része a szocializmus építésének adminisztratív-centralista szakaszára emlékeztet, sőt még a sztálinizmus szele is érzékelhető.” (*Egyén és (ál)közösség. Gion Nándor A hatodik ujj című novellájának értékorientációs elemzése*, Új Symposion, 1980/7–8, 252.)

²⁶ I. m., 251.

²⁷ GION Nándor, *Mint a felszabadítókat*, i. m., 43.

következő második mondat nyelvtanilag is jelen időre vált: „Mondhatnám úgy is, hogy *most* már egyáltalán nem kedvelem.”²⁸ Ezzel Bruzsinszki élőbbé válik, s a közte és az elbeszélő közti viszony, bár az már nincs elmesélve, de folytatódik, elevennek hat. Ezzel szemben a kötetben a következőképpen hangzik az utolsó bekezdés második mondata: „Később már egyáltalán nem kedveltem.”²⁹ A különbség egyértelmű: a jelen idő nem jelenik meg nyelvtani igeragokban, s ezáltal Bruzsinszki alakja is erősen múltba zárt, ahogy a kötet többi szereplője is, kivéve az elmesélő Irmái Józsefet és az író M. Holló Jánost. Így a *Mint a felszabadítók* című kötetben található novellát elkezdő, valamint az utolsó bekezdésben olvasható megszólítás is egy múltbeli jelen időként értelmezhető. Magyar időfogalmakkal nem könnyű mindezt megfogalmazni, tekintve, hogy egy múlt idő van (már) csak a nyelvben, mégis úgy lehetne a tapasztalatokat összefoglalni, hogy az 1977-es változat, ahogy az az Új Symposionbeli tanulmányban is olvasható, jelen és múlt idővel dolgozik, a *Mint a felszabadítók*beli pedig múltbeli jelen és múlt idővel. Amellett, hogy a recepciónak tudomásul kell vennie, hogy a *Mint a felszabadítók* bizonyos darabjai bizonyíthatóan megjelentek jóval a kötet megjelenése előtt is, azt is be kell látnia, hogy ezeket a külön darabokat Gion Nándornak egy kötetbe kellett alakítania, formálnia, *csalnia*. Ezekkel a felderíthető és jelentős (éggel bíró) változtatásokkal az ő írói-szerzői munkája kétségtelenné válik, így Tarján Tamás kérdésére, miszerint „Gion talán félrehúzódtott attól a munkafázistól, mikor a részekből egész lett?”³⁰ a válaszom: nem valószínű.

Érdekes röviden megvizsgálni a kötetben Gion Nándor által kínált értelmezési lehetőségeket arra vonatkozóan, vajon a keret által közrefogott elbeszélések a fikció szerint már M. Holló János megfogalmazott novelláinak, vagy „még csak” Irmái József szóbeli elmeséléseinek tekinthetők? Az elmesélés és megfogalmazás munkafázisának kettéválasztása nem egyértelmű. Ahogy a fentiekből kiderült, a közbülső novellákat én Irmái József *elmeséléseinek* tekintem, vagyis, ahogy azt *A hatodik ujj* első mondata kapcsán is jeleztem, a megszólítottak nem a mindenkori olvasót, hanem M. H. J.-t tartom. Ezzel szemben felmerülhet egy olyan értelmezés lehetősége is, amely szerint a keretben szereplő novellák már M. H. J. által megírt történetek. Erre játszik rá Gion Nándor is, mikor az első keretnovellában a következőt írja: „- Az egyik történetét már megírtam – hazudta M. Holló János. – Igazi szép békebeli történet. Jó novellát kerekítettem belőle. [...] – Mi a címe a novellának? – »Jó lélek költözött beléjük.«.”³¹ A kötetben a következő novellának a címe pedig épp: *Jó lélek költözött beléjük*. A keretnovellában az olvasható, hogy M. H. J. hazudja a novella meglétét, így a második elbeszélést továbbra is lehetne Irmái József elmesélésének tekinteni. Hasonló szituációt jelenít meg az utolsó novella, az *Úriemberek a folyón* című keretzáró. „- Most épp egy novellát írok. Egy békebeli történetet, melyet maga mesélt nekem valamikor. [...] – Mi a címe? – kérdezte ismét Irmái József. - »Nem-

²⁸ GION Nándor, *A hatodik ujj*, i. m., 579. (Kiemelések tőlem: Sz. M.)

²⁹ GION Nándor, *Mint a felszabadítók*, i. m., 43.

³⁰ TARJÁN Tamás, *Egy s más a bútorgyilkosságról*, i. m., 197.

³¹ GION Nándor, *Mint a felszabadítók*, i. m., 14.

zeti színek» – mondta M. Holló János, és mivel alapjában véve szavatartó ember volt, elhatározta, hogy egyszer tényleg megír egy novellát ezzel a címmel.”³² A *Mint a felszabadítók*ban a tízedik novellának a címe: *Nemzeti színek*. Az utolsó írásban azonban ez is még megnemírtként említődik. Gion mindkét értelmezés mellett biztosít pró és kontra érveket egyaránt. M. H. J. hazugságaival, azzal, hogy a novellákat még csak tervezi, az elbeszélések valóban Irmái *elmeséléseinek* tekinthetők. Ugyanakkor azzal, hogy címet, sőt a „tervezett” novellakéval azonos címet ad ezeknek a részeknek, mégis a megfogalmazottságukat erősíti. Gion Nándor tehát elbizonytalanít, mindkét értelmezés érdekében *csal*.

Látható, hogy Gion Nándor *Mint a felszabadítók* című kötete, bár első olvasatra talán egyértelmű értelmezési lehetőségeket kínál, összetettebb és ezáltal izgalmasabb mű, köszönhetően az általam is megmutatni próbált „zseniális csalásoknak”, melyek közül az elsővel már a kötet kinyitása előtt találkozhat az ekkor még potenciális olvasó. Az azonban, hogy az Osiris kiadványának borítója is egy csalás része, az utolsó előtti novellából derül ki, vagyis ehhez szinte már végig kell olvasni a kötetet. *A málnaszedő gyógyulása* című elbeszélésben lehet olvasni Kovalszky Ferenc festő képeiről, aki „abban az időben éppen hullaszerű, igen hosszú lábú, nagy hasú és kis fejű fehér figurákat festett, kék, fekete és rózsaszínű háttérrel.”³³ A kötet borítóján mintha Kovalszky egy, a fikcióban bemutatott képét, vagy annak legalább „reprodukción” lehetne látni: kis fejű, nagy hasú fehér alakok, rózsaszín, fekete és kékeslila háttérben. A kolofon oldalon azonban kiderül a csalás, hiszen a borítón Benes József *Üreqlakók* című festménye látható.

---

³² *I. m.*, 209.

³³ *I. m.*, 173.